

12. Кваша Т. К. Досвід фіскальної політики США та Скандинавських країн для поствоєнного розвитку економіки. Інвестиції: практика та досвід, 2024, №14. С. 130-138.

13. Barerro J.M., Bloom N., Davis J. (2021) Why Working from Home will Stick. *NBER Working Paper*. 2021. No. 28731. URL: <http://www.nber.org/papers/w28731> .

14. Morikawa M. Productivity of Working from Home during the COVID-19 Pandemic: Evidence from a Firm Survey. *Discussion papers*. 2020. No. 21002. Research Institute of Economy, Trade and Industry (RIETI).

15. Sorbe S., Gal P., Nicoletti G., Timiliotis C. Digital Dividend: Policies to Harness the Productivity Potential of Digital Technologies. *OECD Economic Policy Papers*. 2019. No. 26. OECD Publishing, Paris. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/2226583X>

16. Gal P., Nicoletti G., Renault T., Sorbe S., Timiliotis C. (2019) Digitalisation and Productivity: In Search of the Holy Grail – Firm-Level. Empirical Evidence from EU Countries. *OECD Economics Department Working Papers*. 2019. No. 1533, OECD Publishing, Paris.

*Кічурчак Маріанна Василівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри економіки України;
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК В ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ: НОВИЙ ПОГЛЯД НА ІДЕЇ М. ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

Однією з головних проблем економічної відбудови України після завершення війни є досягнення цілей сталого розвитку, що передбачає ефективне використання людського капіталу. Людський капітал стає рушієм змін у національній економіці, спрямованих на стимулювання інновацій, підвищення продуктивності праці, формування середнього класу, подолання бідності та забезпечення соціальної стабільності. У цьому контексті актуалізується переосмислення наукової спадщини М.Туган-Барановського, зокрема, його розуміння ролі людини в економіці та її здатності змінювати її.

Наукові підходи до визначення головних закономірностей та особливостей формування людського капіталу, його значення для сталого розвитку мають дискусійний характер. Встановлено, що на людський капітал у сталому розвитку країн ЄС впливають ситуація на ринку праці для висококваліфікованих фахівців, державна політика у сфері вищої освіти та стан екологічного оподаткування [1]. З'ясовано, що війна має значний негативний вплив на умови формування людського капіталу України, спричинивши вимушену внутрішню та зовнішню

міграцію, руйнування освітніх закладів, зростання безробіття та рівня бідності [2]. Крім того, проаналізовано втрати людського капіталу під час війни на регіональному рівні та окреслено основні напрями повоєнної відбудови економіки України на засадах сталого розвитку [3, с. 49–51; 4, с. 12–16]. Прогностичний потенціал наукової спадщини М.Туган-Барановського для розвитку теорії грошей, інновацій та надання суспільних благ представлено в [5; 6; 7]. Відповідно, виникає потреба в новому погляді на економічну спадщину М.Туган-Барановського в контексті формування людського капіталу як основи сталого розвитку в повоєнній Україні.

Оскільки сталий розвиток передбачає врахування економічної, соціальної та екологічної складових, ґрунтовний аналіз М.Туган-Барановським принципу раціональності дій індивіда свідчить, що він розглядав економічні інтереси та мотиви поведінки людей у контексті позаекономічних чинників, які не орієнтовані на отримання короткострокових вигід. На думку М.Туган-Барановського, почуття національності та релігії є важливими чинниками суспільного прогресу [8, с. 6]. Визнання вченим людини як одного з головних рушіїв змін в економіці, що відбуваються завдяки задоволенню різних видів потреб, зближує М.Туган-Барановського з основними принципами сталого розвитку суспільства.

Згідно з теорією за М.Туган-Барановського, населення відіграє важливу роль у розвитку економіки. Війна в Україні негативно позначилася на демографічних процесах у регіональному розрізі. Станом на 21 серпня 2024 р., відповідно до даних Міністерства соціальної політики, в Україні зареєстровано 4,6 млн зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [9]. На основі аналізу даних про тривоги в Україні за період з 24 лютого 2022 р. до 21 серпня 2024 р. була обчислена кореляція між кількістю зареєстрованих ВПО та такими показниками: кількістю тривог (од.), сумарною тривалістю тривог (год.), кількістю повідомлень про вибухи (од.), кількістю діб, коли була оголошена хоча б одна тривога, та максимальною кількістю діб підряд без тривог у розрізі регіонів. Результати кореляції склали: 0,666; 0,698; 0,192; 0,501 та -0,326, відповідно [обчислено на основі 9; 10]. Кількість та тривалість тривоги у регіонах України можуть бути розглянуті як показники безпечних умов життєдіяльності населення та його здатності вести звичний спосіб життя. Згідно з отриманими результатами, зростання кількості тривог та їх сумарної тривалості у регіонах України може спричиняти переміщення людей до інших безпечніших регіонів. Водночас, кількість повідомлень про вибухи не виявилася суттєвим чинником, що вплинув на внутрішню міграцію населення.

Для структуризації зв'язку між кількістю ВПО та сумарною тривалістю тривог у годинах за регіонами України було використано кластерний аналіз (рис. 1). Аналіз будувався на Евклідовій відстані (нестандартизовані дані) та правилі об'єднання за зваженим груповим середнім з парними зв'язками. В результаті можна виділити п'ять кластерів, що об'єднують регіони України. Це свідчить про наявність регіональних відмінностей у демографічних процесах,

пов'язаних з вимушеною внутрішньою міграцією та безпековою ситуацією в країні.

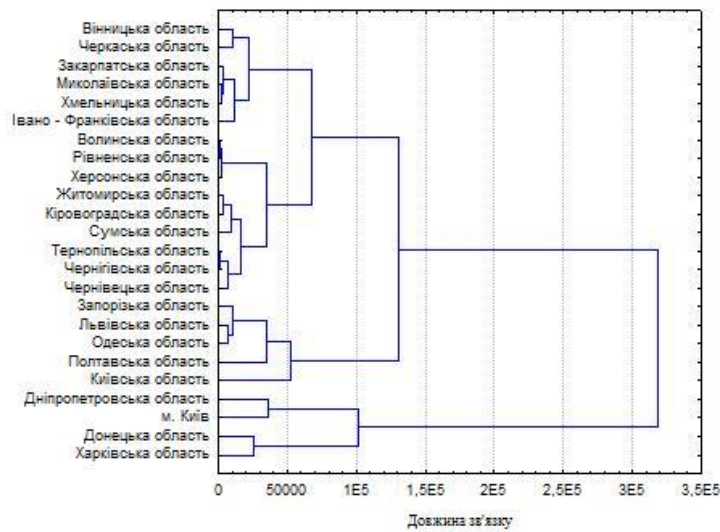

Рис. 1. Групування регіонів за кількістю ВПО та сумарною тривалістю тривогу у годинах на 21.08.2024 р.

Джерело: побудовано на основі [9; 10]

Отже, для сталого розвитку та повоєнної відбудови країни необхідно відновити людський капітал України, використовуючи наукові ідеї М.Туган-Барановського. У перспективі слід модифікувати політику, націлену на розроблення програм адаптації ВПО до соціальних, економічних та безпекових умов у регіонах. Згідно з переосмисленими ідеями М.Туган-Барановського, соціальна складова сталого розвитку України після завершення війни має враховувати не лише питання природного приросту населення, а й гнучкість суспільних форм життя. Ця гнучкість свідчить про те, що важливими заходами соціалізації ВПО в нових регіонів можуть стати допомога у пошуку роботи, забезпечення соціальним житлом, спрощення доступу до соціальної інфраструктури тощо.

Список використаних джерел

1. Kichurchak M. Human capital in the sustainable development of EU countries: A longitudinal data analysis. *Economic Forum*. 2024. 14(1). Pp. 18–27. <https://doi.org/10.62763/cb/1.2024.18>.

2. Кічурчак М. Економічні детермінанти і наслідки війни в Україні: аналіз на основі неповних даних. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2022. Випуск 62. С. 13–32. <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.62.0.6202>.

3. Кічурчак М. Сталий розвиток і повоєнна відбудова економіки України. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи: міжнародна колективна монографія. Київ, 2023. С. 47–61.

4. Kichurchak M., Paslavaska I. The Regional Factors of Sustainable Development Amidst Wartime Challenges. *Zrównoważony rozwój w zarządzaniu:*

Monografia / Red. Izabela Krawczyk-Sokołowska. Częstochowa: Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, 2023. S. 9–28. DOI: 10.17512/CUT/9788371939860.

5. Небрат В. Прогностичний потенціал новаторської теорії грошей М.І.Туган-Барановського. М.І.Туган-Барановський: вчений, громадянин, державотворець (до 150-річчя від дня народження) / за ред. В.Гейця та В.Небрат. К.: Наукова думка, 2015. С. 123–136.

6. Бажал Ю.М. Актуальність ідей М.І.Туган-Барановського для теорії економічного розвитку. Михайло Іванович Туган-Барановський: особистість, творча спадщина і сучасність / під заг. ред. проф., д-ра екон. наук О.О.Шубіна, проф., д-ра екон наук А.А.Садекова. Донецьк: Каштан, 2007. С. 196–213.

7. Кічурчак М.В. Місце ідей М.І.Туган-Барановського в теорії відтворення суспільних благ. М.І.Туган-Барановський: вчений, громадянин, державотворець (до 150-річчя від дня народження) / за ред. В.Гейця та В.Небрат. К.: Наукова думка, 2015. С. 96–109.

8. Туганъ-Барановскій М. Психическіе факторы общественнаго развитія. *Міръ Божій*. 1904. № 8. С. 2–29.

9. Е-дані. Міністерство соціальної політики України: офіційний сайт. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics> (дата звернення: 21.09.2024).

10. Карта повітряних тривог. URL: <https://alerts.in.ua/> (дата звернення: 21.08.2024).